

Верховний
Суд

«Категорія «недійсності» в судовій практиці»

16 липня 2020 року

Верховний
Суд

Загальні засади застосування категорії «недійсності»

Недійсність як приватно-правова категорія

Верховний
Суд

Постанова Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 05 вересня 2019 року у справі № 638/2304/17
(провадження № 61-2417сво19)

Недійсність договору як приватно-правова категорія, покликана не допускати або присікати порушення цивільних прав та інтересів або ж їх відновлювати. По своїй суті ініціювання спору про недійсність договору не для захисту цивільних прав та інтересів є недопустимим. Завданням цивільного судочинства є саме ефективний захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. Такий захист можливий за умови, що права, свободи чи інтереси власне порушені, а учасники цивільного обороту використовують цивільне судочинство для такого захисту. **Приватно-правовий інструментарій (зокрема, ініціювання спору про недійсність договору не для захисту цивільних прав та інтересів) не повинен використовуватися учасниками цивільного обороту для невиконання публічних обов'язків, звільнення майна з під арешту в публічних відносинах або створення преюдиційного рішення суду для публічних відносин.**

Верховний
Суд

Недійсність як приватно-правова категорія

Постанова Верховного Суду у складі Об'єднаної палати
Касаційного цивільного суду від 27 січня 2020 року
у справі № 761/26815/17 (провадження № 61-16353сво18)

Недійсність правочину, договору, акту органу юридичної особи чи документу як приватно-правова категорія, покликана не допускати або присікати порушення цивільних прав та інтересів або ж їх відновлювати. По своїй суті ініціювання спору про недійсність правочину, договору, акту органу юридичної особи чи документу **не для захисту цивільних прав та інтересів є недопустимим.**

Верховний
Суд

Застосування недійсності як способу захисту / негаційний позов

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 10 квітня 2019 року
у справі № 463/5896/14-ц (провадження № 14-90цс19)

Цивільне право чи інтерес мають бути захищені судом у належний спосіб, який є ефективним. Недійсним є правочин, якщо його недійсність встановлена законом (нікчемний правочин). У цьому разі визнання такого правочину недійсним судом не вимагається (абзац перший частини другої статті 215 ЦК України). Якщо недійсність певного правочину встановлена законом, тобто якщо цей правочин нікчемний, позовна вимога про визнання його нікчемним не є належним способом захисту права чи інтересу позивача. За наявності спору щодо правових наслідків недійсного правочину, одна зі сторін якого чи інша заінтересована особа вважає його нікчемним, суд перевіряє відповідні доводи та у мотивувальній частині судового рішення, застосувавши відповідні положення норм матеріального права, підтверджує чи спростовує обставину нікчемності правочину.

Верховний
Суд

Застосування недійсності як способу захисту / негаційний позов

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 04 червня 2019 року
у справі № 916/3156/17 (провадження № 12-304гс18)

Визнання нікчемного правочину недійсним за вимогою його сторони не є належним способом захисту прав, оскільки не призведе до реального відновлення порушених прав позивача, адже нікчемний правочин є недійсним у силу закону. За наявності спору щодо правових наслідків недійсного правочину, одна зі сторін якого чи інша заінтересована особа вважає його нікчемним, суд перевіряє відповідні доводи та в мотивувальній частині судового рішення, застосувавши відповідні положення норм матеріального права, підтверджує чи спростовує обставину нікчемності правочину.

Верховний
Суд

Текстуальна недійсність

Постанова Верховного Суду в складі колегії суддів Другої судової палати
Касаційного цивільного суду від 09 січня 2019 року
у справі № 759/2328/16-ц (провадження № 61-5800зпв18)

«Нікчемним є той правочин, недійсність якого встановлена законом і для визнання його недійсним не вимагається рішення суду (частина друга статті 215 ЦК України). Нікчемність правочину конструюється за допомогою **«текстуальної» недійсності, оскільки вона існує тільки у разі прямої вказівки закону.** З позицій юридичної техніки така пряма вказівка може втілюватися, зокрема, в термінах «нікчемний», «є недійсним».

Текстуальна недійсність & Проблема

Верховний
Суд

Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 22 січня 2020 року
в справі №638/22396/14-ц (провадження № 14-16цс20)

Проте, у постановках Верховного Суду України від 02 вересня 2015 року у справі № 6-667цс15 та від 15 квітня 2015 року у справі № 6-59цс15, на думку колегії Судів Другої судової палати Касаційного цивільного суду, було використано конструкцію «віртуальної» нікчемності (коли на рівні закону відсутня вказівка про нікчемність правочину, але за допомогою тлумачення робиться висновок про те, що правочин не породжує правових наслідків і це дозволяє не застосовувати відповідний правочин, для регулювання відносин сторін).

...

Отже, колегія суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду вважає, що для укладення договорів, подібних до спірного договору, покупець права вимоги не повинен обов'язково мати статус фінансової установи. Відтак, просила відступити від висновків щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладених в раніше ухвалених постановках Верховного Суду України від 02 вересня 2015 року у справі № 6-667цс15 та від 15 квітня 2015 року у справі № 6-59цс15 та постанові Великої Палати Верховного Суду від 31 жовтня 2018 року в справі № 465/646/11 (провадження № 14-222цс18).

Верховний
Суд

Договір як регулятор недійсності/наслідків недійсності

Постанова Верховного Суду у складі Об'єднаної палати
Касаційного цивільного суду від 23 січня 2019 року
у справі № 355/385/17 (провадження № 61-30435сво18)

Тлумачення статей 215 та 216 ЦК України свідчить, що учасники цивільних відносин не можуть на рівні того чи іншого договору здійснювати його кваліфікацію як недійсного (нікчемного чи оспорюваного), визначати правові наслідки нікчемності правочину. За домовленістю сторін можуть змінюватися тільки правові наслідки оспорюваного правочину.

Верховний
Суд

Доктрина *venire contra factum proprium* (заборони суперечливої поведінки) запобіжник недійсності, а не підстава для недійсності

Постанова Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 10 квітня 2019 року у справі № 390/34/17
(провадження № 61-22315сво18)

«Доктрина *venire contra factum proprium* (заборони суперечливої поведінки), базується ще на римській максимі – «*non concedit venire contra factum proprium*» (ніхто не може діяти всупереч своїй попередній поведінці). В основі доктрини *venire contra factum proprium* знаходиться принцип добросовісності. Поведінкою, яка суперечить добросовісності та чесній діловій практиці, є, зокрема, поведінка, що не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони, за умови, що інша сторона, яка діє собі на шкоду, розумно покладається на них.

Верховний
Суд

Доктрина заборони суперечливої поведінки & недійсність непідписаного правочину

Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 09 вересня 2019 року
у справі № 145/2047/16-ц (провадження № 14-499цс19)

Колегія суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду визначила, що є підстави для відступлення від правового висновку, викладеного у постанові Верховного Суду України від 22 квітня 2015 року у справі № 6-48цс15, крім того справа містить виключну правову проблему і її вирішення необхідне для забезпечення розвитку права, оскільки існує необхідність формування єдиної правозастосовчої практики у сфері визнання договору оренди земельної ділянки недійсним, на тій підставі, що він не підписаний наймодавцем (орендодавцем).

Мотивуючи підставу для передачі справи на розгляд Великої Палати Верховного Суду, колегія суддів зазначила, що існує очевидна необхідність формування єдиної правозастосовчої практики щодо застосування пункту 6 статті 3 ЦК України та доктрини *venire contra factum proprium* (заборони суперечливої поведінки) у спорах про недійсність договору, для забезпечення розумної передбачуваності судових рішень, а тому справа містить виключну правову проблему.

Верховний
Суд

Недійсність правочинів

Презумпція правомірності правочину

Верховний
Суд

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 14 листопада 2018 року
у справі № 2-383/2010 (провадження № 14-308цс18)

Стаття 204 ЦК України закріплює презумпцію правомірності правочину. Ця презумпція означає, що вчинений правочин вважається правомірним, тобто таким, що породжує, змінює або припиняє цивільні права й обов'язки, доки ця презумпція не буде спростована, зокрема, на підставі рішення суду, яке набрало законної сили. У разі неспростування презумпції правомірності договору всі права, набуті сторонами правочину за ним, повинні безперешкодно здійснюватися, а обов'язки, що виникли внаслідок укладення договору, підлягають виконанню.

Презумпція правомірності правочину

Верховний
Суд

Постанова Верховного Суду у складі Об'єднаної палати
Касаційного цивільного суду від 23 січня 2019 року
у справі № 355/385/17 (провадження № 61-30435сво18)

У статті 629 ЦК України закріплено один із фундаментів на якому базується цивільне право - обов'язковість договору. Тобто з укладенням договору та виникненням зобов'язання його сторони набувають обов'язки (а не лише суб'єктивні права), які вони мають виконувати. Не виконання обов'язків, встановлених договором, може відбуватися при:

- (1) розірванні договору за взаємною домовленістю сторін;
- (2) розірванні договору в судовому порядку;
- (3) відмові від договору в односторонньому порядку у випадках, передбачених договором та законом;
- (4) припинення зобов'язання на підставах, що містяться в главі 50 ЦК України;
- (5) недійсності договору (нікчемності договору або визнання його недійсним на підставі рішення суду).

Верховний
Суд

Належний відповідач у спрах про недійсність правочину

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати
Касаційного цивільного суду від 26 вересня 2019 року у справі № 389/1809/16-ц
(провадження № 61-18713св18)

У справі, що переглядається, сторона дарувальника в оспорюваному договорі від 05 серпня 2014 була представлена двома особами - позивачем ОСОБА_1 та її чоловіком ОСОБА_4, який помер ІНФОРМАЦІЯ_1, після укладення цього договору. ОСОБА_4 за життя не оспорював договір дарування, тому відсутні підстави вважати, що при вчиненні оспорюваного договору дарування цього правочину ОСОБА_4, він діяв під впливом помилки.

Пред`явлення позову до неналежного відповідача є самостійною підставою для відмови в задоволенні позову.

У справі, що переглядається, позов пред`явлено ОСОБА_1, як однією з осіб, яка вчиняла договір дарування на стороні дарувальника, та яка подала заяву про прийняття спадщини після ОСОБА_4, до обдаровуваного - ОСОБА_2 Натомість ОСОБА_3 на користь якої складено заповіт ОСОБА_4 і яка прийняла спадщину після смерті ОСОБА_4, залучена третьою особою, а не співвідповідачем.

Верховний
Суд

Застосування недійсності правочину як способу захисту

Відповідно до статей 16, 203, 215 ЦК України для визнання судом оспорюваного правочину недійсним необхідним є:

- (1) пред'явлення позову однією із сторін правочину або іншою заінтересованою особою;
- (2) наявність підстав для оспорення правочину;
- (3) встановлення, чи порушується (не визнається або оспорується) суб'єктивне цивільне право або інтерес особи, яка звернулася до суду.

Таке розуміння визнання правочину недійсним, як способу захисту, є усталеним у судовій практиці.

Верховний
Суд

Чому має суперечити правочин?

Постанова Верховного Суду в складі колегії суддів Другої судової палати
Касаційного цивільного суду від 11 червня 2020 року в справі № 281/129/17
(провадження № 61-14661св19)

Під змістом правочину розуміється сукупність умов, викладених в ньому. Зміст правочину, в першу чергу, має відповідати вимогам актів цивільного законодавства, перелічених в статті 4 ЦК України. Втім більшість законодавчих актів носять комплексний характер, і в них поряд із цивільно-правовими можуть міститися норми різноманітної галузевої приналежності. За такої ситуації необхідно вести мову про те, що зміст правочину має не суперечити вимогам, встановленим у цивільно-правовій нормі, хоча б вона містилася в будь-якому нормативно-правовому акті, а не лише акті цивільного законодавства.

Під вимогами, яким не повинен суперечити правочин, мають розумітися ті правила, що містяться в імперативних нормах.

Чому має суперечити правочин?

Верховний
Суд

Постанова Верховного Суду в складі колегії суддів Другої судової палати
Касаційного цивільного суду від 12 грудня 2018 року у справі № 442/7505/14-ц
(провадження № 61-4536св18)

Тлумачення положень глави 90 ЦК України свідчить, що предметом спадкового договору може бути будь-яке майно, що належить відчужувачу. Зазвичай таким майном є саме нерухомість. Проте не виключається домовленості сторін спадкового договору про те, що предметом спадкового договору буде частка у праві спільної часткової власності.

У пункті 1.1 спадкового договору від 24 липня 2013 року сторони домовилися про відчуження саме частки в праві власності на житловий будинок з господарськими будівлями АДРЕСА_1 Тобто предметом оспорюваного договору була частка в праві спільної часткової власності, а не частина будинку.

Апеляційний суд безпідставно ототожнив частку в праві спільної часткової власності із частиною будинку та на цій підставі визнав спадковий договір від 24 липня 2013 року недійсним. Натомість суд першої інстанції зробив правильний висновок, що ОСОБА_5 скористалася своїм правом, яке передбачене статті 361 ЦК України і відчужила частку в праві власності на житловий будинок з господарськими будівлями АДРЕСА_1 і відмовив у задоволенні позову. Натомість апеляційний суд скасував законне й обґрунтоване рішення суду першої інстанції.

Верховний
Суд

Недійсність правочину & Трудовий договір

Постанова Верховного Суду України від 24 червня 2015 року
в справі № 6-530цс15

Встановивши наявність між сторонами оскаржуваного договору трудових правовідносин, які регулюються нормами трудового й спеціального законодавства, та факт укладення цього договору саме у зв'язку з існуванням трудових правовідносин, апеляційний суд дійшов правильного висновку про те, що укладений договір не є правочином у розумінні статті 202 ЦК України, на який поширюються передбачені нормами статей 203, 215 цього Кодексу загальні вимоги щодо чинності правочину та який може бути визнаний недійсним із передбачених ЦК України підстав.

Враховуючи, що відповідно до статті 21 КЗпП України предметом трудового договору (контракту) є праця (трудова функція) особи, яка є об'єктом саме трудових правовідносин, які повною мірою врегульовані трудовим законодавством (зокрема статтями 3, 7, 9, 91, 44 КЗпП України) положення ЦК України щодо умов дійсності правочину та правових наслідків недійсності правочину не підлягають застосуванню для регулювання суспільних відносин, які виникають у зв'язку з укладенням трудового договору (контракту).

Верховний
Суд

Фраудаторні правочини

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03 липня 2019 року
у справі № 369/11268/16-ц (провадження № 14-260цс19)

Позивач вправі звернутися до суду із позовом про визнання договору недійсним, як такого, що направлений на уникнення звернення стягнення на майно боржника, на підставі загальних засад цивільного законодавства (пункт 6 статті 3 ЦК України) та недопустимості зловживання правом (частина третя статті 13 ЦК України), та послатися на спеціальну норму, що передбачає підставу визнання правочину недійсним, якою може бути як підстава, передбачена статтею 234 ЦК України, так і інша, наприклад, підстава, передбачена статтею 228 ЦК України.

Підстави недійсності правочину і переважні права

Верховний
Суд

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати
Касаційного цивільного суду від 06 листопада 2019 року у справі № 490/7071/16-ц
(провадження № 61-25815св18)

Усталеним є розуміння переважного права як такого суб'єктивного цивільного права, яке надає його носієві можливість пріоритетно перед іншими особами набути інше або здійснити існуюче суб'єктивне право.

Системне тлумачення вказаних норм свідчить, що законодавець розмежовує конструкції «відмова від майнового права» і «передача майнового права». Правовим наслідком відмови від майнового права інтелектуальної власності на сорт рослин є те, що цей сорт стає суспільним надбанням і його може вільно використовувати будь-яка особа. Тобто, при відмові від майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин не відбувається їх передачі іншому суб'єктові. Натомість при укладенні договору про передачу майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин відбувається передача (перехід) від одного суб'єкта до іншого. Відмінність правових конструкцій «відмова від майнового права» і «передача майнового права» впливає і на вибір правових норм, які регулюють відносини при відмові від майнового права і при передачі (переході) майнового права.

У справі, що переглядається, на підставі оспорюваних договорів відбулася передача (перехід) майнових прав інтелектуальної власності на сорти рослин ТОВ «Науковий інститут селекції» до ОСОБА_3, а не відмова від їх ТОВ «Науковий інститут селекції». Тому на правовідносини сторін не поширюється положення частини четвертої статті 51 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» (в редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин). І, відповідно, у ТОВ «Науковий інститут селекції», якому належали майнові інтелектуальної власності на сорти рослин, відсутній обов'язок повідомляти авторів сорту про укладенні договору про передачу майнових прав інтелектуальної власності.

Підстави недійсності правочину і переважні права

Верховний
Суд

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 06 листопада 2019 року у справі № 490/7071/16-ц (провадження № 61-25815св18)

Колегія суддів відхиляє аргумент касаційної скарги про необхідність застосування до спірних правовідносин абзацу другого пункту 1.3. Інструкції про реєстрацію договору про передачу майнового права на сорт і договору про передачу права на використання сорту, затвердженої наказом Міністерства аграрної політики України 21 лютого 2003 року № 244, з таких підстав. Відповідно до абзацу другого пункту 1.3. Інструкції про реєстрацію договору про передачу майнового права на сорт і договору про передачу права на використання сорту, затвердженої наказом Міністерства аграрної політики України 21 лютого 2003 № 244 власник сорту, який не є автором сорту, може передати майнове право на сорт будь-якій фізичній або юридичній особі, попередньо повідомивши про це автора (авторів) сорту. У цьому разі автор (автори) сорту має переважне право на одержання майнового права і патенту впродовж трьох місяців від дати отримання ним (ними) повідомлення.

У частині п'ятій статті 4 ЦК України передбачено, що інші органи державної влади України, органи влади Автономної Республіки Крим можуть видавати нормативно-правові акти, що регулюють цивільні відносини, лише у випадках і в межах, встановлених Конституцією України та законом. Тлумачення статті 4 ЦК України свідчить, що у ній встановлено повний перелік нормативно-правових актів, якими можуть регулюватися цивільні відносини. Крім Конституції України, ЦК України та інших законів України, цивільні відносини можуть регулюватися, за загальним правилом, лише такими підзаконними актами, як: акти Президента України, видані у випадках, установлених виключно Конституцією України; постанови Кабінету Міністрів України, що не суперечать положенням ЦК України та інших законів України. Якщо постанова Кабінету Міністрів України суперечить положенням ЦК України, або іншому закону, мають застосовуватися відповідні положення ЦК або іншого закону. Інші органи державної влади України та органи влади Автономної Республіки Крим можуть видавати нормативні акти, що регулюють цивільні відносини, лише у випадках і в межах, установлених Конституцією України та законом. Таким чином можливість видання актів цивільного законодавства на підзаконному рівні для зазначених органів суттєвим чином обмежена. На рівні Конституції України та закону не передбачено можливості Міністерства аграрної політики України приймати нормативні акти, які встановлюють переважне право автора сорту на набуття майнових прав інтелектуальної власності та обов'язок суб'єкта майнових прав інтелектуальної власності на сорт повідомляти автора сорту про їх передачу іншій особі. Натомість в нормах ЦК України, Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» (в редакції чинній на момент виникнення спірних правовідносин) не закріплено переважного права автора сорту на набуття майнових прав інтелектуальної власності на сорт та обов'язку суб'єкта майнових прав інтелектуальної власності на сорт повідомляти автора сорту про їх передачу іншій особі.

Верховний
Суд

Підстави недійсності правочину і переважні права

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати
Касаційного цивільного суду від 29 травня 2019 року у справі № 362/3810/16-ц
(провадження № 61-816св19)

При оцінці обраного позивачем способу захисту потрібно враховувати його ефективність, тобто спосіб захисту має відповідати змісту порушеного права, характеру правопорушення, та забезпечити ефективне поновлення порушеного права.

Відповідно до частини четвертої статті 362 ЦК України у разі продажу частки у праві спільної часткової власності з порушенням переважного права купівлі співвласник може пред`явити до суду позов про переведення на нього прав та обов`язків покупця. Одночасно позивач зобов`язаний внести на депозитний рахунок суду грошову суму, яку за договором повинен сплатити покупець.

Тлумачення частини четвертої статті 362 ЦК України свідчить, що при визнанні недійсним договору купівлі продажу, який порушує переважне право, жодним чином не відновлюються інтереси особи, переважне право якої порушене. Переважне право за таких умов і не може бути захищеним, оскільки, визнання правочину недійсним вчиненого з порушенням переважного права не відновлює порушеного переважного права, тому що договір купівлі-продажу не завжди є наслідком реалізації переважного права і немає будь-яких передумов для зобов`язання співвласника для укладення договору. Також відсутні гарантії для покупця частки (депозит при переведенні прав та обов`язків) щодо отримання сплачених коштів.

Верховний
Суд

Підстави недійсності правочину і переважні права

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 23 червня 2020 року
в справі №909/337/19 (провадження № 12-35Гс20)

Для захисту переважного права наймача (орендаря), який належним чином виконує свої обов'язки відповідно до умов договору та закону, у разі продажу речі, переданої у найм (оренду), належним способом захисту є переведення на наймача (орендаря) прав та обов'язків покупця відповідної речі.

Вимога про визнання недійсним договору купівлі-продажу речі сама по собі не може вважатися ефективним способом захисту порушеного переважного права наймача (орендаря) на придбання такої речі. Адже в результаті задоволення такої вимоги право такої особи захищене не буде, що змусить наймача (орендаря) звертатися до власника з пропозицією відчуження речі на тих самих умовах, що були передбачені договором купівлі-продажу, який визнаний недійсним, а в разі незгоди власника - до суду із новим позовом.

Верховний
Суд

Встановлення факту спільного проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу & недійсність правочинів

Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 03 березня 2020 року
у справі № 523/14489/15-ц (провадження № 14-22цс20)

Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду вказав, що визнання недійсним договору покликане не допускати або прискрати порушення цивільних прав та інтересів або ж відновлювати їх. Учасники цивільних правовідносин, як правило, самостійно ініціюють застосування приписів про недійсність договору та її юридичних наслідків. Така недійсність позначається (чи може позначатися) на правах й інтересах інших учасників цивільних правовідносин, а тому мають існувати певні юридичні підстави та наслідки недійсності, зокрема і для таких учасників цивільних правовідносин. Відповідно до висновку Верховного Суду України, сформульованого у постановках від 7 листопада 2011 року у справі № 6-44цс11 і від 7 вересня 2016 року у справі № 6-727цс16, як установлення факту проживання чоловіка та жінки однією сім'єю, так і встановлення належності їм майна на праві спільної сумісної власності на підставі статті 74 СК України пов'язується з набранням законної сили рішенням суду. Тому встановлення вказаних юридичних фактів не зумовлює недійсності правочину щодо цього майна, вчиненого до набрання законної сили таким рішенням суду. Наявність підстав для визнання того чи іншого правочину недійсним суд встановлює на момент вчинення цього правочину. З огляду на вказане рішення суду про встановлення факту проживання чоловіка та жінки однією сім'єю не може мати зворотної дії в часі і зумовлювати, зокрема, недійсність правочину, як і не може впливати на інші юридичні факти, що настали до набрання законної сили рішенням суду про встановлення факту проживання чоловіка та жінки однією сім'єю. Отже, якщо факт проживання чоловіка та жінки однією сім'єю не був встановлений судом на момент укладення оспореного правочину, то немає підстав для застосування приписів про спільну сумісну власність подружжя.

Верховний
Суд

Недійсність договору на момент укладення, а не в результаті ВИКОНАННЯ

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати
Касаційного цивільного суду від 06 березня 2018 року у справі № 760/10884/15-ц
(провадження № 61-4549св18)

Єдиною підставою для задоволення позову і визнання недійсним попереднього договору та договору про забезпечення виконання зобов'язання суди зазначили статтю 635 ЦК. При цьому вказали, що за правилами статті 635 ЦК сторони в попередньому договорі мають визначити саме строк (певний термін), протягом якого має бути укладений основний договір, а не обставину, з настанням якої сторони зобов'язуються укласти основний договір, отже при укладенні попереднього договору не були дотримані вимоги, встановлені частиною першою статті 203 ЦК, тому він як оспорюваний правочин згідно зі статтею 215 ЦК визнається недійсним.

Тлумачення статті 635 ЦК свідчить, що сторони в попередньому договорі можуть домовитися про встановлення в ньому як строку, так і терміну укладення основного договору.

У пункті 1.3.1 попереднього договору купівлі-продажу сторонами було передбачено, що сторони зобов'язуються укласти основний договір протягом 1 кварталу 2016 року, з урахуванням вимог п. 5.2. цього договору, але в будь-якому разі не раніше отримання товариством правовстановлюючих документів на об'єкт - надання Державною реєстраційною Україною та/або відповідними державними органами документів, що є необхідними для належного укладення та нотаріального посвідчення основного договору. **Тобто учасники цивільних відносин досягли домовленості про встановлення строку укладення основного договору. Не укладення основного договору, у встановлений в попередньому договорі строк, може свідчити про порушення попереднього договору, а не про його недійсність. Оскільки недійсність договору має існувати в момент його укладення, а не в результаті невиконання укладеного договору.**

Верховний
Суд

«Недійсність договору» & «розірвання договору»

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати
Касаційного цивільного суду від 22 червня 2020 року в справі № 177/1942/16-ц
(провадження № 61-2276св19)

Тлумачення статей 215, 216 ЦК України та статей 651 – 653 ЦК України свідчить, що законодавець розмежовує конструкції «недійсність договору» та «розірвання договору», як за підставами, так і за своїми правовими наслідками. Наявність підстав для визнання договору недійсним має встановлюватися судом на момент його укладення. Тобто, недійсність договору має існувати в момент його укладення, а не в результаті невиконання чи неналежного виконання зобов'язань, що виникли на підставі укладеного договору. Невиконання чи неналежне виконання зобов'язань, що виникли на підставі оспорюваного договору оспорюваного договору не є підставою для його визнання недійсним.

Верховний
Суд

Як формулюється вимога?

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати
Касаційного цивільного суду від 28 листопада 2018 року
у справі № 2-1201/2005 (№ 61-13700св18)

Позивач звернулась до суду з позовом про скасування заповіту. Аналіз змісту глави 85 ЦК України свідчить, що у цивільному законодавстві не передбачено можливості скасування заповіту за позовом заінтересованої особи в судовому порядку. Право скасувати заповіт належить лише заповідачу (статті 1254 ЦК України). Тоді як за позовом заінтересованої особи суд визнає заповіт недійсним, якщо буде встановлено, що волевиявлення заповідача не було вільним і не відповідало його волі (частина друга статті 1257 ЦК України).

Недійсність розірваного договору

Верховний
Суд

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 27 листопада 2018 року
у справі № 905/1227/17 (провадження № 12-112гс18)

Розірвання сторонами договору, виконаного повністю або частково, не позбавляє сторін права на звернення до суду з позовом про визнання такого договору недійсним.

Верховний
Суд

Що визнається недійсним?

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 14 листопада 2018 року
у справі № 161/3245/15-ц (провадження № 14-321цс18)

Недійсним можна визнати лише договір як правочин, і така вимога може бути заявлена як однією зі сторін, так і іншою заінтересованою особою, права та законні інтереси якої порушено вчиненням правочину. Договір як документ, а також дублікат чи копії такого документу не можуть бути визнані недійсними.

Позовна давність і недійсність

Верховний
Суд

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати
Касаційного цивільного суду від 14 березня 2018 року у справі № 464/5089/15
(провадження № 61-1256св18)

Тлумачення частини першої та п'ятої статті 261 ЦК свідчить, що потрібно розрізняти початок перебігу позовної давності залежно від виду позовних вимог. Вимога про визнання правочину недійсним відрізняється від вимоги про виконання зобов'язання не лише по суті, а й моментом виникнення права на захист. Для вимоги про визнання правочину недійсним перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалась, або могла довідатись про вчинення цього правочину. Натомість для вимоги про виконання зобов'язання початок перебігу позовної давності обумовлюється виникненням у кредитора права на вимогу від боржника виконання зобов'язання. Тому положення частини п'ятої статті 261 ЦК застосовуються до вимог про виконання зобов'язання, а не до вимог про визнання правочину недійсним.

Верховний
Суд

Коли суд самостійно застосовує наслідки недійсності правочину

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати
Касаційного цивільного суду від 30 жовтня 2019 року у справі № 320/2617/17
(провадження № 61-37380св18)

У абзаці 2 частини п'ятої статті 216 ЦК України передбачено, що суд може застосувати наслідки недійсності нікчемного правочину з власної ініціативи.

Тлумачення абзацу 2 частини п'ятої статті 216 ЦК України свідчить, що суду надається можливість самостійно застосувати правові наслідки недійсності тільки нікчемного правочину.

Правові наслідки недійсності правочину

Верховний
Суд

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати
Касаційного цивільного суду від 27 листопада 2019 року в справі № 396/29/17
(провадження № 61-29467св18)

Системне тлумачення абзацу 1 частини першої статті 216 ЦК України та пункту 1 частини третьої статті 1212 ЦК України свідчить, що:

- (а) законодавець не передбачив можливість здійснення односторонньої реституції;
- (б) правила абзацу 1 частини першої статті 216 ЦК України застосовуються тоді, коли відбувається саме двостороння реституція;
- (в) в тому разі, коли тільки одна із сторін недійсного правочину здійснила його виконання, то для повернення виконаного підлягають застосуванню положення глави 83 ЦК України.

Верховний
Суд

Недійсність актів органів юридичних осіб

Чи є конструкція нікчемності рішення ОСББ?

Верховний
Суд

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати
Касаційного цивільного суду від 03 червня 2020 року в справі № 755/5083/17
(провадження № 61-35766св18)

У постанові Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 27 січня 2020 року в справі № 761/26815/17 (провадження № 61-16353сво18) зроблено висновок, що «недійсність правочину, договору, акту органу юридичної особи чи документу як приватно-правова категорія, покликана не допускати або присікати порушення цивільних прав та інтересів або ж їх відновлювати. По своїй суті ініціювання спору про недійсність правочину, договору, акту органу юридичної особи чи документу не для захисту цивільних прав та інтересів є недопустимим».

Аналіз Закону України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» свідчить, що в ньому не передбачено такої правової конструкції як нікчемність рішення загальних зборів членів ОСББ чи правління.

Верховний
Суд

Чи допустиме оспорювання рішення загальних зборів ТОВ неучасником?

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 08 травня 2019 року в справі № 757/22314/17-ц (провадження № 61-42945св18)

Тлумачення вказаних норм дозволяє зробити висновок, що для застосування того чи іншого способу захисту, необхідно встановити які ж права (інтереси) позивача порушені, невизнані або оспорені відповідачами і за захистом яких прав (інтересів) позивач звернувся до суду.

Встановивши, що позивачем не доведено порушення його прав та інтересів оспорюваним рішення загальних зборів ТОВ «Енергокредо» (після зміни найменування - ТОВ «Інтегро-В») від 18 жовтня 2016 року, суди зробили обґрунтований висновок про відмову у задоволенні позову.

Верховний
Суд

Недійсність документів

Верховний
Суд

Підстави недійсності свідоцтва про право на спадщину

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати
Касаційного цивільного суду від 14 листопада 2018 року
у справі № 2-1316/2227/11 (провадження № 61-12290св18)

У статті 1301 ЦК України, як підставу визнання свідоцтва недійсним, прямо вказано лише відсутність права спадкування в особи, на ім'я якої було видане свідоцтво. Це має місце, зокрема, у разі, якщо ця особа була усунена від спадкування; відсутні юридичні факти, що давали б їй підстави набути право на спадкування - утримання, спорідненість, заповіт; у випадку, коли спадкодавець, оголошений у судовому порядку померлим, виявився насправді живим і судове рішення про оголошення його померлим скасоване. Іншими підставами визнання свідоцтва недійсним можуть бути: визнання заповіту недійсним, визнання відмови від спадщини недійсною, визнання шлюбу недійсним, порушення у зв'язку з видачею свідоцтва про право на спадщину прав інших осіб, включення до свідоцтва майна, яке не належало спадкодавцю на момент відкриття спадщини тощо».

Верховний
Суд

Належний відповідач у спорах про визнання недійсним свідоцтва про право на спадщину

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати
Касаційного цивільного суду від 01 червня 2020 року в справі № 361/6553/16-ц
(провадження № 61-1219св19)

У справах про визнання недійсним свідоцтва про право на спадщину належним відповідачем є спадкоємець (спадкоємці), якому (яким) видано свідоцтво, а не нотаріус, який видав оспорюване свідоцтво про право на спадщину.

Хто може оспорювати патент?

Верховний
Суд

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати
Касаційного цивільного суду від 26 червня 2019 року
в справі № 760/21858/15-ц (провадження № 61-16153св18)

Тлумачення статті 33 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» свідчить, що суб'єктом, який може звертатися із позовом про визнання недійсним патенту може бути будь-яка заінтересована особа. Оскільки у статті 33 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» не передбачено певних кваліфікуючих вимог до особи, що звертається з відповідною вимогою.